

BOSHQARUV TIZIMINING TARIXIY MADANIY ASOSLARI

Aliyeva Zuxra Tursunboyevna

Termiz davlat pedagogika instituti Tarix fakulteti

“Falsafa va ma’naviyat asoslari” kafedrası o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada boshqaruv tizimining tarixiy madaniy asoslari tahlil etilib, yakunda muallif tomonidan mavzu yuzasidan tegishli xulosaa va takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: boshqaruv, siyosat, iqtisodiyot, tarix.

ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНАЯ ОСНОВА СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ

Алийева Зухра Турсунбоевна

Преподаватель кафедры «Основы философии и духовности»

исторического факультета Термезского государственного педагогического

института

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются историко-культурные основы системы управления, и в заключение автор дает соответствующие выводы и предложения по теме.

Ключевые слова: управление, политика, экономика, история.

HISTORICAL CULTURAL BASIS OF THE MANAGEMENT SYSTEM

Aliyeva Zuxra Tursunboyevna

Teacher of the Department of “Fundamentals of Philosophy and Spirituality” of
the Faculty of History of the Termez State Pedagogical Institute

ABSTRACT

This article analyzes the historical and cultural foundations of the management system, and finally the author gives relevant conclusions and suggestions on the topic.

Keywords: management, politics, economics, history.

KIRISH

O‘zbek xonliklari – O‘rta Osiyoda XIV–XIX asrlarda mavjud bo‘lgan davlat birliklari bo‘lib, ularning boshqaruv tizimi mintaqaning siyosiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishida muhim rol o‘ynagan. Bu davrda Buxoro, Xiva, Qo‘qon xonliklari kabi qudratli davlatlar barpo bo‘lib, ularning har biri o‘ziga xos ma’muriy, harbiy va ijtimoiy tuzilmalarga ega bo‘lgan. Boshqaruv tizimining asosini xon yoki amir

hokimiyati tashkil etgan bo'lsa-da, uning faoliyati turli darajadagi amaldorlar, mahalliy hokimlar va diniy yetakchilar bilan uzviy bog'liq bo'lgan. Markaziy hokimiyat kuchli bo'lgan davrlarda xonliklar barqarorlik va taraqqiyotga erishgan, biroq ichki nizolar va tashqi bosqinlar tufayli boshqaruv mexanizmlari zaiflashgan holatlar ham kuzatilgan. Har qanday tashkilotning boshqaruv tizimiga uning tarixiy va madaniy muhiti chuqur ta'sir ko'rsatadi. Ushbu ta'sirlar tashkiliy xatti-harakatlar va qarorlar qabul qilishni boshqaradigan qadriyatlar, amaliyotlar va tuzilmalarni shakllantiradi. Boshqaruv tizimlarining tarixiy madaniy asoslarini tushunish ularning hozirgi davrdagi faoliyati va o'zgarishlarga moslashuvchanligi haqida tasavvur beradi. Ushbu maqolada turli madaniyatlar va tarixiy davrlarda boshqaruv amaliyoti evolyutsiyasi o'rganilib, zamonaviy boshqaruv tizimlarini shakllantirishda madaniy merosning ahamiyati yoritilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Har qanday tashkilotning boshqaruv tizimiga uning tarixiy va madaniy muhiti chuqur ta'sir ko'rsatadi. Ushbu ta'sirlar tashkiliy xatti-harakatlar va qarorlar qabul qilishni boshqaradigan qadriyatlar, amaliyotlar va tuzilmalarni shakllantiradi. Boshqaruv tizimlarining tarixiy madaniy asoslarini tushunish ularning hozirgi davrdagi faoliyati va o'zgarishlarga moslashuvchanligi haqida tasavvur beradi.¹

Tarixiy jihatdan, qadimgi sivilizatsiyalar vaqt o'tishi bilan rivojlanadigan turli boshqaruv amaliyotlariga zamin yaratgan. Masalan, qadimgi Misr va Mesopotamiyaning ma'muriy tuzilmalarida iyerarxik tashkilot mavjud bo'lib, ularda rahbarlik ko'pincha markazlashgan. Boshqaruvning bu dastlabki shakli hokimiyat, vakolat va resurslarni nazorat qilish o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatdi. Ushbu dastlabki sivilizatsiyalar davrida shakllangan amaliyotlar kelajakdagi boshqaruv tizimlariga ta'sir ko'rsatib, madaniyat, boshqaruv va tashkiliy tuzilmalar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatdi.

Bundan farqli o'laroq, qadimgi Xitoy boshqaruvga, xususan, konfutsiychilik orqali boshqacha nuqtai nazarni taklif qilgan. Uyg'unlik, hokimiyatni hurmat qilish va jamoaviy farovonlikni ta'kidlagan holda, konfutsiychilik qadriyatlari rahbarlarning qo'l ostidagilar bilan o'zaro munosabatlarini shakllantirdi. Munosabatlar va axloqiy yetakchilikning ahamiyati barqarorlik va ijtimoiy tartibni shaxsiy yutuqlardan ustun qo'yadigan boshqaruvga madaniy yondashuvni aks ettiradi. Ushbu madaniy asos Osiyoning turli mamlakatlarida zamonaviy boshqaruv amaliyotiga ta'sir ko'rsatishda davom etmoqda, bu yerda jamoaviy qadriyatlar ko'pincha biznes faoliyatini

¹ Токар, Н. И. (2014). ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА ДОРОЖНО-СТРОИТЕЛЬНЫХ РАБОТ ЗА СЧЁТ ВНЕДРЕНИЯ АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ НАЛИЧИЕМ СЪЁМНЫХ РАБОЧИХ ОРГАНОВ БУЛЬДОЗЕРОВ МАНИПУЛЯТОРНОГО ТИПА. In Архитектура, градостроительство, историко-культурная и экологическая среда городов центральной России, Украины и Беларуси (pp. 289-291).

boshqaradi. Sanoat inqilobi boshqaruv amaliyotida sezilarli o'zgarish yasadi, yangi muammolar va imkoniyatlarni keltirib chiqardi. Zavodlarning paydo bo'lishi mehnatni boshqarish va resurslarni taqsimlashda tizimli yondashuvlarni ishlab chiqishni taqozo etdi. Frederik Teylor kabi kashshoflar ilmiy boshqaruvni joriy etib, samaradorlik, mahsuldorlik va standartlashtirishga e'tibor qaratdilar. Ushbu yondashuv innovatsion bo'lsa-da, u ishchilarga tizimning o'zaro almashinuvchi qismlari sifatida qarashga kengroq madaniy o'zgarishni keltirib chiqardi, bu esa ko'pincha ish joyida insoniylikdan mahrum bo'lishga olib keldi. XX asrning rivojlanishi bilan menejment nazariyasining yo'nalishi psixologik va ijtimoiy jihatlarni o'z ichiga olgan holda kengaydi. Xotirn tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, ishchilarning qoniqishi va axloqiy omillar unumdorlik uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Boshqaruvda inson omilining tan olinishi motivatsiya, rahbarlik uslublari va tashkiliy madaniyatga urg'u beradigan nazariyalarning rivojlanishiga turtki bo'ldi. Gumanistik boshqaruvga yo'naltirilgan harakat yanada rahm-shafqatli va inklyuziv boshqaruv amaliyotlarini shakllantirishda tarixiy kontekst va rivojlanayotgan madaniy qadriyatlarning uyg'unligini ta'kidladi.

Globalashuv boshqaruv manzarasini yanada murakkablashtirdi, bu esa tashkilotlardan turli madaniy sharoitlarda harakat qilishni talab etmoqda.² Ko'p millatli kompaniyalar boshqaruv strategiyasini amalga oshirishda turli mamlakatlarning madaniy me'yorlari va amaliyotini hisobga olishlari kerak. Xofstedning madaniy o'lchamlar nazariyasi hokimiyat masofasi, individualizm va jamoaviylik hamda noaniqlikdan qochish kabi qadriyatlar chegaralararo boshqaruv amaliyotlarining samaradorligida qanday muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Ushbu madaniy o'lchamlarni tushunish turli xil ishchi kuchlariga mos keladigan strategiyalarni yaratish uchun muhimdir.³

Zamonaviy boshqaruv amaliyoti ijtimoiy mas'uliyat va axloqiy boshqaruvga bo'lgan chaqiriqni tobora ko'proq aks ettirmoqda. Korporativ ijtimoiy mas'uliyatning (CSR) tarixiy tan olinishi axloqiy xatti-harakatlar va barqarorlikni targ'ib qiluvchi madaniy harakatlarga borib taqaladi. Tashkilotlar endi o'z boshqaruv tizimlarini shaffoflik, adolat va atrof-muhitni muhofaza qilish kabi kengroq ijtimoiy qadriyatlarga moslashtirishlari kerak. Ushbu madaniy o'zgarish shuni ko'rsatadiki, tarixiy qadriyatlar zamonaviy boshqaruvni xabardor qilishda davom etmoqda, bu esa tashkilotlarning o'z vazifalarini ifodalashi va manfaatdor tomonlar bilan aloqa

² Khaydarov, M. M., Narkulov, D. T., Sultanova, K. T., Karimov, N. R., Abdurakhmonova, N. K., & Alimova, S. G. & Roziev, NI (2023). Analysis of Sources Related to Slavery in Central Asian Archival Documents. Migration Letters, 20, 1317-1330.

³ Штомпель, О. М. (2017). Эффективность просветительской и воспитательной работы: историко-культурная память студентов как основа формирования их гражданско-патриотических позиций. In Культурологическое просветительство в современной России (pp. 121-131).

oʻrnatishiga taʼsir koʻrsatmoqda.⁴ Texnologiyaning boshqaruv tizimlariga taʼsirini eʼtibordan chetda qoldirib boʻlmaydi. Raqamli aloqa va maʼlumotlarga asoslangan qaror qabul qilishning yuksalishi anʼanaviy boshqaruv amaliyotini oʻzgartirdi. Biroq, texnologiyalarni oʻzlashtirishning madaniy oqibatlari keng miqyosda farq qiladi. Baʼzi madaniyatlarda oʻzgarishlarga qarshilik koʻrsatish yangi texnologiyalarni joriy etishga toʻsqinlik qilishi mumkin, boshqalarida esa tez oʻzlashtirish raqobatbardoshlikning oshishiga olib kelishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshqaruv tizimlarining tarixiy madaniy asosi bugungi kunda tashkilot xulq-atvorini shakllantiruvchi qadimiy amaliyotlar⁵, madaniy eʼtiqodlar va rivojlanayotgan jamiyat qadriyatlaridan iborat murakkab toʻqimalarni aks ettiradi. Tarixiy taraqqiyot davomida boshqaruv amaliyoti bir-biridan ajralgan holda vujudga kelmagan, balki u rivojlangan davr va muhit taʼsirida shakllangan. Ushbu shajarani tushunish zamonaviy tashkilotlar duch kelayotgan doimiy muammolar va innovatsiyalar haqida boy maʼlumot beradi. Qadimgi sivilizatsiyalardan zamonaviy korxonalargacha boʻlgan boshqaruv evolyutsiyasini kuzatar ekanmiz, har bir davrning yetakchilik, hamkorlik va hokimiyat dinamikasi boʻyicha oʻziga xos qarashlari mavjudligi ayon boʻladi. Qadimgi byurokratiyalarda hokimiyatning markazlashuvi va konfutsiychilik taʼsiridagi axloqiy yetakchilik bugungi kunda ham saqlanib qolgan asosiy madaniy qadriyatlarni aks ettiradi. Bundan tashqari, sanoat inqilobi burilish nuqtasi boʻlib, samaradorlikning yangi usullarini joriy etdi va shu bilan birga mehnatning insoniy jihatlarini sinovdan oʻtkazdi. Mexanizatsiya va inson aloqasi zarurati oʻrtasidagi kurash boshqaruvda hal qiluvchi mavzuni ajratib koʻrsatadi: unumdorlikni xodimlar farovonligi bilan muvozanatlashtirish muhimligi. Bundan tashqari, globallashuvning kuchayishi boshqaruv amaliyotiga murakkablik qatlamlarini qoʻshdi. Tashkilotlar chegaralar boʻylab kengayib borar ekan, ular moslashuvchan boshqaruv strategiyalarini talab qiladigan turli xil madaniy meʼyorlar, eʼtiqodlar va kutilmalarga duch kelishadi.⁶ Ushbu madaniy jihatlarni boshqarishni oʻrganish nafaqat tashkilot samaradorligini oshiradi, balki inklyuzivlik va oʻzaro hurmat muhitini ham shakllantiradi. Turli madaniy qarashlarni uygʻunlashtirish qobiliyati tobora oʻzaro bogʻliq boʻlib borayotgan dunyoda raqobatbardosh ustunlikni taʼminlaydi, bu esa boshqaruvda madaniy intellektning dolzarbligini taʼkidlaydi. Korporativ ijtimoiy masʼuliyatga

⁴ Белозерцев, Е. П. (2015). Историко-культурная и методологическая неизбежность обращения к понятию "образовательная деятельность". Психолого-педагогический поиск, (3), 40-56.

⁵ Мирзахмедов, Х. Б., & Абдурахманов, Ш. З. (2023). Теории и методы управления современным менеджментом. Экономика и социум, (4-2 (107)), 661-664.

⁶ Алимова, С. Г., Мелиева, Г., & Касымов, Н. (2022). ОСОБЕННОСТИ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ДОХОДОВ СТРАХОВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ. ЖУРНАЛ ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ, 5(4).

zamonaviy e'tibor boshqaruv tafakkuridagi evolyutsiyani aks ettiradi, bu esa axloqiy xatti-harakatlar va jamiyat ishtirokiga undovchi tarixiy madaniy rivoyatlarga juda mos keladi. Bu o'zgarish biznesning ijtimoiy tuzilmaning ajralmas qismi ekanligini va shuning uchun shunchaki foyda olishdan tashqari halollik va maqsad tuyg'usi bilan ishlashi kerakligini kengroq tushunishni ta'kidlaydi. Tashkilotlar o'z boshqaruv tizimlariga axloqiy qarashlarni singdirish orqali jamiyat tomonidan qadrlanadigan madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi barqarorlik va ijtimoiy adolatga sodiqlikni namoyon etadilar. Bundan tashqari, texnologik taraqqiyot boshqaruv tizimlarini tubdan o'zgartirishda davom etmoqda, bu esa an'anaviy amaliyotlarni qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda. Texnologiya samaradorlikni oshirish va ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish imkoniyatlarini taqdim etsa-da, u bunday o'zgarishlarning madaniy oqibatlari haqida tanqidiy mulohaza yuritishga undaydi. Yangi vositalar va jarayonlarning muvaffaqiyatli integratsiyasiga erishish uchun innovatsiyalarga nisbatan madaniy munosabatlarga sezgir bo'lib, texnologiyani qabul qilish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Токар, Н. И. (2014). ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА ДОРОЖНО-СТРОИТЕЛЬНЫХ РАБОТ ЗА СЧЁТ ВНЕДРЕНИЯ АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ НАЛИЧИЕМ СЪЁМНЫХ РАБОЧИХ ОРГАНОВ БУЛЬДОЗЕРОВ МАНИПУЛЯТОРНОГО ТИПА. In Архитектура, градостроительство, историко-культурная и экологическая среда городов центральной России, Украины и Беларуси (pp. 289-291).
2. Khaydarov, M. M., Narkulov, D. T., Sultanova, K. T., Karimov, N. R., Abdurakhmonova, N. K., & Alimova, S. G. & Roziev, NI (2023). Analysis of Sources Related to Slavery in Central Asian Archival Documents. Migration Letters, 20, 1317-1330.
3. Штомпель, О. М. (2017). Эффективность просветительской и воспитательной работы: историко-культурная память студентов как основа формирования их гражданско-патриотических позиций. In Культурологическое просветительство в современной России (pp. 121-131).
4. Мирзахмедов, Х. Б., & Абдурахманов, Ш. З. (2023). Теории и методы управления современным менеджментом. Экономика и социум, (4-2 (107)), 661-664.
5. Алимова, С. Г., Мелиева, Г., & Касымов, Н. (2022). ОСОБЕННОСТИ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ДОХОДОВ СТРАХОВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ. ЖУРНАЛ ИННОВАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ, 5(4).